

”Vi kommer aldrig ikapp narkotikalangarna”

Den nya narkotikalagen får lite beröm, men mest kritik. Förstörandelagen är bra medan klassningen av nya preparat tar för lång tid. Livsfarliga droger kan säljas helt lagligt.

(Publicerad i Narkotikafrågan nr 1, 2013)

Text: Pelle Olsson©

Snabbare insatser mot nya droger. Det var den viktigaste ambitionen i Narkotikautredningen när den presenterades i december 2008.

– Vi ska inte sitta med armarna i kors och invänta att bevisen på skador uppenbaras utan vi ska aktivt undersöka så fort vi får veta att det är någon ny drog på marknaden, sa regeringens särskilda utredare Jan Pennlöv (se NF nr 1/2009).

Utredningen ledde fram till nya den narkotikalagen som trädde i kraft 1 april 2011. Lagen får emellertid kritik från flera håll på just den punkten. Det går för långsamt att narkotikaklassa alla nya preparat som i snabb takt introduceras på marknaden. Så länge de inte är klassade är de lagliga och kan säljas fritt.

– Det är inte mer kriminellt än att sälja tuggummi, säger Jonas Wendel, kriminalkommissarier och chef för Ungdomssektionen inom Narkotikareteln i Stockholms län. Många av de ungdomar som köper droger på nätet resonerar att det som är lagligt kan inte vara farligt. Det är inte lätt att förklara för en 15-åring hur systemet fungerar.

Wendel tycker att det hittillsvarande systemet för narkotikaklassning är förlegat: det som räknas som narkotika måste finnas upptaget i förväg på en förteckning.

– Det kommer hela tiden kommer nya preparat, framtagna enbart i syfte att säljas som narkotika fast utan att vara olagliga genom att man flyttat någon molekyl till höger istället för till vänster. Det är en oerhörd utveckling och lagstiftningen hinner inte med.

Han tar exemplet med mefedron, som är en mycket giftig drog. Så fort det narkotikaklassades började en ny variant, metedron säljas. När metedron klassades började omedelbart felfedron erbjudas på nätsajterna. Wendel tycker att det är stötande.

– Vi kommer aldrig att komma ikapp narkotikalangarna på det sättet, säger han.

Samma invändning mot denna ”uppräkningsdefinition” av narkotika har Jonas Hartelius, drogexpert och bland annat sakkunnig i många narkotikarättegångar. ”Hittillsvarande system för klassning av enskilda ämnen eller beredningar har visat sig otillräckliga för att möta inflödet av nya substanser med tydligt narkotikalika effekter”, skriver han i sin nyutkomna bok *Narkotikakontroll (Carnegie Dokumentationsserie 21)*.

Både Hartelius och Wendel vill se en skrivning i Narkotikastrafflagen som också bygger på preparatens egenskaper utan att det exakta preparatet redan står i en förteckning. Det ska vara substanser som kan framkalla beroende och som har stimulerande och lugnande effekter på centrala nervsystemet. Wendel vill komplettera med att preparatet är framtaget i russyfte.

Hartelius skriver i sin bok att den traditionella definitionen av narkotika innebär en sluten definitions mängd. Det borde istället vara en öppen definitions mängd, där nya preparat kan infogas utan att definitionen behöver ändras.

Diskussion om en verkansbaserad definition är inget nytt. Frågan diskuterades 1982 inom Brottsförebyggande Rådet, utan att leda till något formellt förslag. Syntetdroggruppen som hade till uppgift att se över systemet med narkotikaklassning avvisade 1997 ett förslag på generell definition av narkotika med hänvisning till rättssäkerhetsskäl

Narkotikautredningen avrådde av samma skäl att kemiska likheter med befintlig narkotika ska räcka för klassning. Alltför rättsosäkert, ansåg utredaren Pennlöv.

– Det är lite märkligt, säger Wendel. När det gäller dopningsmedel fungerar det. Där omfattar lagen grupper av substanser snarare än enskilt definierade substanser.

Även Hartelius påpekar detta i sin bok där han noterar att både skjutvapen och explosiva ämnen definieras utan någon förteckning av alla kända pistoler och gevär eller sprängämnen. Någon typ av

narkotikaklassning efter likheter eller effekter borde alltså vara juridiskt möjligt enligt både Wendel och Hartelius.

Förstörelagen

Den förnyade narkotikalagstiftningen får beröm på en punkt; förstörelagen. Den har till och med fått positiv uppmärksamhet internationellt, bland annat under Word Forum Against Drugs i i våras.

– Den innebär att polis och tull har rätt att omhänderta och förstöra vissa substanser även om det inte är narkotika. Det räcker att det kan komma att användas i missbrukssyfte, säger Sara Wall, utredare på Folkhälsoinstitutet.

Gången är att polisen, som tidigare, skickar den beslagtagna substansen till SKL, kriminaltekniska laboratoriet i Linköping för analys. Om det inte är narkotika har inget brott begåtts, men det nya är att innehavaren av substansen inte får tillbaka det. Substansen skickas vidare, efter åklagarbeslut, till Folkhälsoinstitutet som gör ett yttrande. Svaret kommer inom högst två veckor och hittills har alla förfrågningar lett till att en utredning startas huruvida preparatet ska vara narkotika, hälsofarlig vara eller ingenting av detta. Vad svaret än blir slipper polisen lämna tillbaka substansen och kan förstöra den.

– Förstörelagen är bra, säger Jonas Wendel. Vi har fått ett fungerande verktyg på den punkten, men det räcker inte.

Det är framför allt tullen som använder förstörelagen. Polisen behöver inte göra det så ofta. Det vanligaste scenariot är att den som blivit av med preparatet inte vill ha tillbaka det. Då kan polisen förstöra det.

– Många unga som vi griper inser redan då att det de håller på med får tråkiga konsekvenser. Polisen har kommit hem till dem, det har varit en husrannsakan och vi har kanske kört dem till Maria Ungdom. Om de kräver preparatet tillbaka kör vi igång processen.

Problemet, menar Wendel, är att ingen kan åtalas om substansen inte är klassat som narkotika, eller hälsofarlig vara, när gripandet sker. Alla inblandade går fria och samma preparat kan fortsätta att säljas. De som säljer droger via nätet är mycket medvetna om detta. Det enda de riskerar är att de blir av med det lilla som polisen tar i beslag.

– De tjänar grova pengar. Vi pratar om labb i Kina. Det är därifrån det kommer från början. Vi ser ingen tillverkning i Sverige även om vissa hemsidor är på svenska. Det krävs en organisation och ett kunnande, men personerna bakom åker aldrig fast.

Så fort ett preparat klassas försvinner det i stort sett från marknaden, men ersätts alltså av ett nytt som är lika farligt fast lagligt. Undantag är mefedron som fortfarande säljs.

– Med ett annat system för klassning skulle vi se ett minskat intresse att ta fram alla de här nya preparaten som ibland är mycket giftiga. Eftersom de är okända kan det sluta mycket illa, ibland med dödsfall.

Långsam klassning

– Det krävs en fortsättning av förstörelagen, säger Peter Hultén på Giftinformationscentralen

Han är legitimerad apotekare och har följt den här frågan i 10 år. Hultén sitter med i NADIS, Nätverket för aktuell drogsituation i Sverige. På Giftinformationscentralen svarar han på frågor om nya missbruksmedel, mest från läkare på akutsjukhusen, om olika preparat som patienterna har fått i sig. Tidigare har han arbetat på Folkhälsoinstitutet med utredningar för klassning av hälsofarliga varor och narkotika, och det är just Folkhälsoinstitutet han är kritisk mot. När de går vidare med sin utredning av preparat man gjort ett snabbt yttrande om tar det ofta lång tid innan det blir klassat.

Det är regeringen som beslutar om klassning fast först måste ärendet gå en vända till EU-kommissionen. Den proceduren tar upp till sex månader, men det är FHI:s långsamma handläggning som är flaskhalsen, enligt Hultén.

– Titta på listan över substanser som är under utredning på Folkhälsoinstitutets hemsida, säger han. I Idag är det ett 40-tal och den blir längre och längre. En del preparat har stått på listan över ett år. Under tiden kan det fortsätta att säljas utan risk att bli dömd för något brott.

Familjeklassning

Anders Persson är den som ansvarar för utredningarna på FHI tillsammans med Sara Wall. Bara de två arbetar med detta. Persson känner till kritiken, men påpekar att de måste följa lagens rekvisit.

Om något ska klassas som narkotika måste det vara beroendeframkallande eller ha euforiserande effekter. Det finns få studier av de nya substanserna, därför är det komplicerat att få fram faktaunderlag.

– Vi kan inte riskera att reglera något som narkotika som sedan inte visar sig ha sådana egenskaper. Domstolarna måste kunna döma rättvist, säger han.

Persson och hans kollega Wall har trots allt startat utredningar av ett 70-tal preparat sedan förra våren. Sedan 2010 har 43 substanser reglerats aningen som hälsofarlig vara eller narkotika. Vissa substanser har fått vänta på utredning därför att andra är prioriterade som ”farligare” och ska komma före i kön.

Han berättar att när en substans är reglerad uppstår alltid följdfrågor framför allt från rättsväsendet avseende jämförande farlighet för aktuell substans. Dessa frågor är mycket viktiga men anses för närvarande inte tillhöra myndighetens uppgift och blir därför till stor del obesvarade.

– Om det ska gå snabbare måste det till mer resurser, både till FHI och till andra myndigheter som hjälper till att rapportera om nya missbruksämnena.

Anders Persson tror ändå att man kan göra processen snabbare både i Sverige och inom EU genom administrativa åtgärder. Det går att kapa tid, men inte när det gäller själva utredandet. På frågan varför man inte kan göra det som brukar kallas familjeklassning är han inte främmande för det i framtiden. Det här diskuteras även på EU-nivå för att samordna narkotikalagstiftningen inom unionen, eftersom det ser olika ut i olika länder.

Metoderna för att kunna bedöma effekterna av nya designade droger är inte tillräckligt utvecklade idag, säger han **och påpekar att det hela tiden händer saker på området. I Sverige har till exempel Tullen en dialog sedan flera år tillbaka med Läkeemedelsverket om beslagtagna substanser som är läkemedel utan att vara registrerade som sådana. Dessa faller under läkemedelslagstiftningen med relativt milda straff. Tullen menar att det är lättare att ingripa mot sådan om de vore klassade som narkotika eller hälsofarlig vara.**

Folkhälsoinstitutet får utökade resurser

Familjeklassificering av nya preparat leder till en långsammare process och är rättsosäkert, menar den högst ansvarige i regeringen, barn- och äldreminister Maria Larsson (KD). Hon utlovar dock bättre resurser till Folkhälsoinstitutet.

Text: Pelle Olsson

Narkotikafrågan: *Varför går det så långsamt innan substansen är klassad? Detta utnyttjas ju av tillverkarna och substansen försvinner ofta helt ur handeln när den är klassad.*

Maria Larsson: Vi är alla otåliga när det gäller att få till en snabb klassificeringsprocess. Vi har dock väsentligt ökat tempot i processen. Främst genom att ge polisen möjligheten att beslagta och förstöra preparat som det kan antas komma att förklaras som narkotika eller hälsofarlig vara. Vi har även höjt tempot i den formella delen fram till ett regeringsbeslut, men den delen kan inte göras så mycket snabbare. Från att det tidigare tagit två till tre månader är vi nu nere på tre veckors handläggning, från det att begäran kommit in om klassning som narkotika eller som hälsofarlig vara, till att EU kommissionen behandlat frågan och regeringen fattat ett beslut om klassificering.

Nf: *Har Folkhälsoinstitutet för lite resurser till detta? Endast två personer arbetar med klassningen och listan på oklassade substanser som anmälts och förekommit i missbrukssammanhang växer. En del substanser är oklassade ännu efter mer än ett år. Finns det planer på att öka FHI:s resurser? Eller andra planer att förkorta tiden.*

ML: Vi har gett Statens folkhälsoinstitut nya möjligheter och uppgifter. De har nu att bevaka utbudet på Internet av oklassificerade substanser och rätt att köpa in sådana ämnen för att analysera innehåll och aktiv substans. Detta är ett led i att åstadkomma en snabbare och effektivare klassificeringsprocess i fråga om nya droger. Folkhälsoinstitutet har begärt att få ytterligare resurser till dessa arbetsuppgifter och vi har tagit ställning för att FHI ska få utökade resurser.

Nf: *Vore inte familjeklassning - generisk eller analog - en effektivare metod? Visserligen avrådde Jan Pennlövs Narkotikautredning från detta på grund av juridisk osäkerhet, men när det gäller dopingpreparat gör man på det sättet enligt polisen.*

ML: En så kallad familjeklassning kan resultera i en långsammare klassificeringsprocess. Eftersom det fordrar en domstolshantering och därtill hörande utredning skulle det förlänga tidsåtgången. Därtill skulle under utredningstiden en osäkerhet råda om hur preparaten ska hanteras, vilket skapar rättsosäkerhet.

Faktaruta

Olika typer av familjeklassning av narkotika

Att familjeklassa narkotika, innebär att alla ämnen som kemiskt liknar befintlig narkotika och har narkotiska egenskaper, det vill säga är beroendeframkallande och ger ett rus, ska kunna klassas som narkotika utan att preparatet hunnit upp på någon förteckning.

Begreppet familjeklassning är dock oklart och de olika metoderna komplicerade.

En metod är generisk klassning som bygger på kemiska likheter. Därmed kan hela grupper av substanser definieras som narkotika om de liknar en substans som redan är narkotika.

En annan metod är analog klassning. Här bedömer man varje nytt preparat för sig. Om det har både samma struktur och samma, eller kraftigare, påverkan på centrala nervsystemet som en redan klassad substans ska det räknas som narkotika.

Ute i världen har man lite olika system. Ofta är det blandningar av olika metoder som används.

I FN:s förteckningar över narkotika tar man upp en del isomerer (= olika kemiska föreningar som har samma molekylformel), men det har inte provats i praktiken än.

I USA använder man sedan 1986 Federal Analogue Act där analoger till narkotika (motsvarar, liknar) faller under narkotikalagstiftningen. Lagen håller dock på att reformeras bland annat för att den kräver krångliga juridiska utredningar i domstolarna.

Liknande lagar om analoger finns i Kanada, Nya Zeeland och i delar av Australien, men lagstiftningen används sällan.

Storbritannien är det hittills första landet i Europa som just infört samma modell som i USA.

